

تعیین رابطه بین هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی معلمان زن مقطع ابتدائی شهر سراب

مهوش شجاعی

کارشناس علوم تربیتی، آموزگار مقطع ابتدایی مدارس شهرستان سراب، meh.shojaei2022@gmail.com

چکیده

هدف از انجام پژوهش حاضر رابطه هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی بود. طرح پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و اهداف مورد نظر از نوع تحقیق توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق را کلیه معلمان زن مقطع ابتدائی شهر سراب به تعداد جمعاً ۲۰۵ نفر در ۶ مدرسه که از بین آنها نمونه ای به تعداد ۱۲۰ نفر از طریق فرمول گرجسی و مورگان و به شیوه نمونه گیری در دسترس انتخاب شد. ابزار گردآوری داده ها، شامل پرسشنامه فرسودگی شغلی مزلاچ و همکاران (۲۰۰۱) و پرسشنامه هوش اجتماعی ترومسو (TSIS) بود. داده ها از طریق ضریب همبستگی پیرسون در نرم افزار SPSS26 تحلیل شد. نتایج نشان داد بین هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی رابطه منفی و معنی دار وجود دارد ($p < 0/01$). بدین ترتیب، برای کاهش فرسودگی شغلی معلمان، باید شرایط لازم را برای تقویت هوش اجتماعی فراهم نمود.

واژگان کلیدی: فرسودگی شغلی، هوش اجتماعی، معلمان.

عنوان مقاله: تعیین رابطه بین هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی معلمان زن مقطع ابتدائی شهر سراب
دوره ۵ / شماره ۲ / تابستان ۱۴۰۰ / ص ۲۰۷-۲۱۲

مقدمه

مفهوم فرسودگی شغلی^۱ اولین بار از سوی فرودنبرگر^۲ در سال ۱۹۸۳ معرفی شد. وی فرسودگی شغلی را حالتی از خستگی و ناکامی می داند که ناشی از ارتباطات و روابط شغلی است که به وصول نتیجه دلخواه منجر نمی شود (آیکن^۳ و همکاران، ۲۰۱۰). امروزه به دلیل تغییرات شگرفی که فرسودگی شغلی می تواند بر کیفیت زندگی شخصی، خانوادگی و حرفه ای معلمان بر جای بگذارد به صورت یک مسأله ای جدی مد نظر قرار گرفته است. فرسودگی شغلی پاسخی روانشناختی به استرس است که با خصوصیات مثل خستگی هیجانی، مسخ شخصیت و عدم کفایت فردی توأم می باشد (لتزینگ^۴ و همکاران، ۲۰۰۵) و از آنجا که تدریس نیز عموماً به عنوان فعالیتی استرس آور شناخته می شود (هاکانن^۵ و همکاران، ۲۰۰۷)، بنابراین شغل معلمی از جمله مشاغلی است که خطر فرسودگی شغلی در آن به نسبت بیشتر است (لائوگائو^۶ و همکاران، ۲۰۰۸؛ به نقل از رستمی و همکاران، ۱۳۸۷).

فرسودگی شغلی نشانگانی است که بر اثر تعامل عوامل مختلف فردی، بین فردی و سازمانی به وجود می آید از عوامل فردی فرسودگی شغلی، می توان به ویژگی های فردی و شخصیتی، عدم آمادگی برای احراز شغل و احساس عدم پیشرفت فردی اشاره نمود (دی سیلوا^۷ و همکاران، ۲۰۰۹). از سوی دیگر هوش اجتماعی که یکی از ویژگی های شخصیتی افراد است می تواند بر فرسودگی شغلی اثرگذار باشد که محقق در این مقاله قصد بررسی آن را دارد.

هوش اجتماعی^۸ برای نخستین توسط ثرندایک^۹ در سال ۱۹۲۰ تعریف و به صورت جدی مورد بحث قرار گرفت (دوقان و چتین، ۲۰۱۱؛ به نقل از رضایی، ۱۳۸۹). هوش اجتماعی مجموعه ای از مهارت ها و استعداد های فردی است که به توانایی درک و فهم چگونگی بروز یا کنترل هیجانات و احساسات دلالت دارد، فردی که از هوش اجتماعی بالا برخوردار است در زمینه های شناسایی، درک و کنترل احساسات نیز از استعداد و مهارت لازم بهره مند می باشد (فیاضی، ۱۳۸۶؛ نقل از نورایی و ساعی ارسی، ۱۳۹۰). این هوش علت توفیقات ما در ارتباطات اجتماعی است و با آموزش و مطالعه به دست نیامده، هر چند که می توان در طی دوران کودکی و حتی بزرگسالی آن را پرورش داد و همچنین هوش اجتماعی یعنی مهارت عاطفی که برای حفظ ارتباط های نزدیک در دوستی ها، ازدواج یا ارتباط شغلی، اساسی است (گلمن^{۱۰}، ۲۰۰۷) و می تواند منجر به رضایت شغلی و کاهش فرسودگی شغلی شود. براساس یافته های گلمن (۱۹۸۸؛ نقل از آقا احمدی و همکاران، ۱۳۹۱) افرادی که از هوش اجتماعی بالا برخوردارند می دانند که چگونه هیجانات و احساسات خود و دیگران را کنترل و هدایت نمایند. با توجه به مباحث گفته شده، در این پژوهش به این سوال اساسی پاسخ داده می شود که آیا بین هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی معلمان زن مقطع ابتدائی شهر سراب رابطه معنی دار وجود دارد؟

1-Professional burn out

2-Freudenberger

3- Aiken

2- Letzring

3- Hakanen

4- Laugaa

1- De Silva

5-Social Intelligence

6- Thorndike

7- Dogan and chetin

8- Goleman

مواد و ابزار

طرح پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و اهداف مورد نظر از نوع تحقیق توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق را کلیه معلمان زن مقطع ابتدائی شهر سراب به تعداد جمعاً ۲۰۵ نفر در ۶ مدرسه که از بین آنها نمونه ای به تعداد ۱۲۰ نفر از طریق فرمول گرجسی و مورگان و به شیوه نمونه گیری در دسترس انتخاب شد. ابزار گردآوری داده ها، شامل پرسشنامه های فرسودگی شغلی مزلاچ و همکاران (۲۰۰۱) و پرسشنامه هوش اجتماعی ترومسو (TSIS) بود. برای روایی صوری و محتوایی پرسشنامه ها از نظر متخصصان و اساتید صاحب نظر استفاده شد. برای پایایی پرسشنامه ها نیز از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد. آلفای محاسبه شده برای پرسشنامه فرسودگی شغلی در کل ۰/۷۳ و برای پرسشنامه هوش اجتماعی در کل ۰/۸۱ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی انجام شده است

یافته ها

در جدول ۱ ضرایب همبستگی هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی گزارش شده است:

جدول (۴-۶) ماتریس همبستگی هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی		
متغیر ۱	متغیر ۲	ضریب همبستگی
هوش اجتماعی	فرسودگی شغلی	-۰/۴۳۶**

**همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است

نتایج جدول ۱، نشان می دهد که بین هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی ($r = -0/436$ ؛ $p < 0/01$) رابطه منفی و معنی دار برقرار وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

نتیجه آزمون همبستگی پیرسون و سطح معناداری آن نشان داد که همبستگی منفی بین هوش اجتماعی و فرسودگی شغلی معلمان وجود دارد. بدین معنی که هر چه هوش اجتماعی افزایش یابد به همان میزان از فرسودگی شغلی معلمان کاسته می شود. در تبیین این یافته می توان چنین گفت که هوش اجتماعی از لحاظ نظری به رضایت عمومی ارتباط داده شده است (بار - آن، ۲۰۰۶ و گلمن، ۲۰۰۶). به عبارت دیگر افراد دارای هوش اجتماعی بالا دارای رضایت عمومی بالایی هستند. و با توجه به اینکه رضایت شغلی با فرسودگی شغلی رابطه عکس دارند بنابراین می توان گفت که با افزایش هوش اجتماعی، رضایت عمومی دبیران ارتقا یافته و به دنبال آن فرسودگی شغلی آنها کاسته می شود. از سوی دیگر هوش اجتماعی، حیطة ای از ظرفیت های غیر شناختی، کفایت ها و مهارت ها که بر توانمندی فرد برای موفقیت در تطابق با خواسته ها و فشارهای محیطی اثر می گذارد (بار - آن، ۲۰۰۶) بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت که دبیران با هوش اجتماعی بالا توانایی بیشتری در تطابق با خواسته ها و فشارهای محیطی دارند و در نتیجه تطابق با محیط منجر به کاهش فرسودگی شغلی آنها می شود. پس برخورداری معلمان از انواع هوش بویژه هوش اجتماعی که از عوامل بسیار مهم برای بالندگی به شمار می آید، در افزایش کارایی و کاهش فرسودگی شغلی آنها تاثیر بسزایی دارد. یافته های حاصل از این تحقیق با یافته های پژوهش دهشیری (۱۳۸۳)، رضایی و خلیل زاده (۱۳۸۸)، عمادزاده و همکاران (۱۳۸۹)؛ به نقل از آقا احمدی و حلیمی، (۱۳۹۱)، لطفی نیا و محسنی نیا (۱۳۸۹)، توماس و همکاران (۲۰۰۶)؛ به نقل از آقاییاری و شریفی در آمدی، (۱۳۸۶)، گلمن (۲۰۰۶) همسو می باشد.

به طور کلی نتایج حاصل از این پژوهش و پژوهش های دیگر در مورد فرسودگی شغلی نشان می دهد که معلمان هر چه قدر دارای توانایی هوش اجتماعی بالایی باشند و توانایی پردازش اطلاعات اجتماعی، آگاهی اجتماعی و مهارت های اجتماعی باشند خیلی دیر فرسوده و از کار افتاده می شود؛ لذا در این راستا پیشنهادات زیر قابل طرح است:

پیشنهادات

- با توجه به آن که در حال کلی، یافته های تحقیق ما تاثیر قطعی هوش اجتماعی را در کاهش فرسودگی شغلی معلمان به اثبات رسانید، در نتیجه پیشنهاد می شود تا معلمان طی آموزش ها و فرایندهایی توانایی هوش اجتماعی خود را تقویت نمایند. از سوی دیگر به مسئولین امر مخصوصاً متولیان نظام تعلیم و تربیت در محیط های آموزشی پیشنهاد می شود که از فرصت ها و موقعیت ها برای پرورش و تقویت استعداد های ذاتی از هوش افراد برنامه ریزی مناسب و منطقی داشته و در تمام موقعیت ها برای ظهور و بروز این توانمند تلاش نمایند. به مسئولین آموزش و پرورش در تمام سطوح مدیریتی نیز پیشنهاد می شود که یکی از معیارهای انتخاب معلمان توجه به میزان هوش اجتماعی آن ها باشد. این کار از طریق پرسشنامه های تدوین شده می تواند در ارزیابی میزان هوش اجتماعی کمک نماید.
- بر اساس یافته های این تحقیق، فرسودگی شغلی در بین معلمان علیرغم اینکه در سطح پایینی قرار دارد ولی قابل تامل و هشدار دهنده است. چرا که فرسودگی شغلی منجر به از دست رفتن منابع ارزشمند از جمله زمان و سرمایه می شود. بنابراین به مدیران مدارس و مسئولین آموزش و پرورش پیشنهاد می شود از خدمات مشاوره ای برای دبیران استفاده نمایند و در صورت امکان واحدی را به جهت سنجش مرتب فرسودگی شغلی در بین دبیران، تاسیس نمایند و دبیران در جهت ارتقای توانایی هوش اجتماعی خود برنامه ریزی نمایند.
- جهت افزایش و تقویت هوش اجتماعی به معلمان توصیه می شود ارتباط و معاشرت خود را با همکاران و دانش آموزان افزایش داده و در زمینه های مختلف با هم تبادل اطلاعات داشته باشند.
- با توجه به اینکه این تحقیق در بین نمونه محدودی انجام شده است بنابراین تعمیم نتایج باید با احتیاط بیشتری صورت گیرد.

منابع

- آتشی، سید حسین؛ فتحی آذر، اسکندر، بیرامی، منصور و هاشمی، تورج.(۱۳۸۹). بررسی متغیرهای پیش بینی کننده فرسودگی شغلی در کارکنان پایور آجا، فصلنامه مدیریت نظامی، سال ۱۰، شماره ۳۹، صص ۱۹۵-۲۲۳.
- آقا احمدی، قربان علی، حلیمی، صبورا.(۱۳۹۱). بررسی رابطه ی هوش اجتماعی با مهارت کار آفرینی دانشجویان دانشگاه آزاد شهرستان چالوس، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان، دانشگاه مازندران
- خلیفه سلطانی، افتخارالسادات.(۱۳۷۷). بررسی فرسودگی شغلی مدیران آموزشی شهر اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه اصفهان
- رضایی، اکبر، خلیل زاده، احد.(۱۳۸۸). رابطه بین هوش اجتماعی مدیران با رضایت شغلی معلمان مدارس، مجله علوم تربیتی، سال دوم، شماره ۷، صص ۱۴۵-۱۲۱
- رضایی، اکبر.(۱۳۸۹). مقیاس هوش اجتماعی ترومسو: ساختار عاملی و پایایی نسخه فارسی مقیاس در جامعه ی دانشجویان، فصلنامه علمی پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز، سال پنجم شماره ۲۰، صص ۸۳-۶۵
- سارافینو، ادوارد.(۱۳۸۷). روانشناسی سلامت، ترجمه میرزایی، رضا، تهران، انتشارات رشد
- ساعتچی، محمود.(۱۳۸۷). بهداشت روانی در محیط کار، تهران، انتشارات ویرایش
- ملکی آوارسین، صادق، خدیوی اسدالله، خانکشی زاده، حسن.(۱۳۹۱). بررسی رابطه بین مؤلفه های کیفیت زندگی کاری و فرسودگی شغلی دبیران متوسطه و -راهنمایی شهرستان مشگین شهر در سال تحصیلی۱۳۸۹-۹۰، فصلنامه علوم تربیتی، سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۱۱۰-۹۳
- نصیری ولیک بنی، فخرالسادات؛ گیلانی، مریم و اسکندری، اصغر.(۱۳۹۳). رابطه بین هوش اجتماعی و رفتار مدنی - تحصیلی با اثربخشی آموزشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه بوعلی سینا همدان، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال پنجم، شماره ۱، صص ۱۸۸-۱۷۵
- نورایی، محمود و ساعی ارسبی، ایرج.(۱۳۹۰). بررسی اثر هوش عاطفی (هوش اجتماعی) بر عملکرد آموزشی اعضای هیأت علمی، فصلنامه علوم رفتاری، شماره ۲۵، صص ۴۴-۵۶.
- Aiken, L. Poghosyan and D. Sloane.(2009). Factor structure of the Maslach burnout inventory: An analysis of data from large scale cross sectional surveys of nurses from eight countries, **international Journal of nursing studies**, 46, pp.894-902
- De Silva, P., Hewage, C. and Fonseka P.(2009). *Burnout: an emerging occupational health problem*. **Journal of Galle Med**. No. 1, pp.52-5.
- Goleman, D. (2007). *Social Intelligence: the new science of human relationships*. **New York:Random House**
- Hakanen, J ., Bakker B. and Schaufeli, B.(2007). *Burnout and work engagement among teachers*. **Journal of school sychology** , No.43 , pp.495-513
- Hampel .A. (2011). The relations between social anxiety and social intelligence: Anxiety **Disorders** 25, pp. 545-553
- Kumar, S., Fischer, J. Robinson, E. Hatcher, S. and Bhagat, RN.(2007). Burn out and job satisfaction. In newzeland psychiatrics. A national study. **International Journal of Soc psychiatr** , No.53, pp.306-16.
- Letzring ,T . D., Block, J., and Funder, D. C.(2005). Ego control and ego resiliency: Generalization of self report scale base on personality description from acquaintances, clinicians, and the self. **Journal of research in personality**, No. 29, pp. 395-422.

- Maslach C, Jackson SE.(1981). The Maslach Burnout Inventory. Palo Alto: **Manual Consulting Psychologists Press.**
- Maslach, C., Schaufeli, W.B and Leiter, M. P.(2001). *Job Burnout*, **Journal of Psychology.** No.52, pp. 397- 422.